

وانه‌ی دهیهم (10)

- بزوتنه‌وه‌ی موختاری کورپی عبید سه‌قه‌فی :

موختاری کورپی عبید سه‌قه‌فی له سالی (66ک) ده‌رکه‌وت له‌شاری کوفه خه‌لکی لی‌ی کۆبوونه‌وه که بریتی بوون له شیعه‌کان ئه‌وانه‌ی ده‌یانوی ست تۆله‌ی حو سینی کورپی عه‌لی (ر.خ) بکه‌نه‌وه هۆکاری هه‌لگیرساندن بزوته‌وه‌ه‌که‌شی ده‌گه‌رینیتته‌وه‌ بۆ کوژرانی حوسینی کورپی عه‌لی, موختار خاوه‌ن بیروباوه‌ری تایبته‌ بووه, هه‌ندی له میژوونوسان وای بۆ ده‌ چن ئه‌و بیروباوه‌ری موختار هه‌یبووئه‌ نزیك بوو له بیروباوه‌ری زه‌رده‌شت و مانی مه‌زده‌کی .

هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ موختار توانی چه‌ند ناوچه‌یه‌کی کورد بخاته ژێر ده‌ستی خۆیه‌وه‌ والی خۆی تیدا دامه‌زراند, له‌وانه‌ش (ابن مالک البکراو) ی له‌ حلوان ما سبزان دامه‌زراند, هه‌روه‌ها له‌ ناو چه‌ کوردیه‌یه‌کان یارمه‌تی ده‌درا, وه‌کو هه‌ریمی چیاو جزیره, وای دیاره‌ خه‌لکی ئه‌وناو چانه‌ هاتونه‌ته‌ ریزی بزوتنه‌وه‌ه‌که‌ی, ابن ئه‌ثیر ئاماژه‌ به‌ فه‌رمانی موختار ده‌کات بۆ والی حلوان, که‌ سعید کورپی حزیفه‌ی نارده‌ حلوان فه‌رمانی پێ کردوه‌ به‌کو شتنی کورده‌کان (مه‌والی), موختار هه‌ولێ داوه‌ پشت به‌ مه‌والی به‌به‌ستیت له‌ پووینی سه‌ربازی داریه‌وه‌ مه‌والیه‌کان یارمه‌تی زۆریانداوه‌ له‌ ناویشیان کورده‌کان.

له‌ که‌ناری پووباری خازهر له‌ نزیك مو سل شه‌ریکی گه‌وره‌ پوویدا له‌ (67ک) له‌ نیوان سوپای موختارو سوپای ئومه‌وییه‌کان, سوپای موختار توانی سه‌ر بکه‌وێت و چه‌ند که‌ سیکی ناوداری ئومه‌وییه‌کان بکوژێ له‌وانه‌ عب‌دوللای کورپی زیاد بن ئه‌بی که‌ ده‌ستی هه‌بووه‌ له‌ (کوشتنی حوسنی کورپی عه‌لی), له‌ئه‌نجام ناو چه‌کانی ن حه‌ببن و دارا و سنجار گرته‌ ده‌ ست والی خۆی له‌م ناوچه‌یه‌ دامه‌زراند.

موختار بۆ ئه‌وه‌ی زیاتر پ شتگیری کوردو مه‌والی به‌ده‌ ست به‌ینی هه‌لا سا به‌یه‌ک سانی کردنی مه‌والی و عه‌ره‌ب, وه‌ به‌ شداری پیکردنی مه‌والی له‌ کاروباری ئیداری هاوبه‌ شیکردن

له ده سته كه وته كانى جه ننگ . ههروه ها دینهوهرى دهلیت: موختار ئهوا بپروای به مه والیه كان پته و بوو كه وای لیتهات , سهروهت و سامانه كه ی لای پیاویكى مه والی دابنیت , ئه مهش ده گه ریته وه بو ئه وه ی موختار پ شتی زوری به مه والی به ستاوه ههروه كو موختار ئامازه به و هاوکاریه ی مه والی کردوه له چاو عه ره به كان ههروه كو دهلیت (ئیوه مه به ست له عه ره به كان بووه کاتیک ریژم ده گرتن خوتان به رزاده گرتن , کاتیک ده مکردنه والی خه راجتان نه ده دا, به لام ئه و مه والیانه له ئیوه باشترو به وه فاترن هه رجیم بویستایه بویان ده کردم).

به لام موختار به م شیوه یه نه مایه وه به لکو کۆتایی به بزوتنه وه ه که ی هینرا له لایه ن عبداللای کورپی زوبیر دواى چوار مانگ شه روکو شتار , به مهش ناو چه كانى موصل و هه ریمی چیاو جزیره كه وته ژێرده ستی عبداللای کورپی زوبیر.

- بزوتنه وه ی عبدالرحمن کورپی ئه شعه س :

پاش پوودانى شه رى (دیرالجمام) له سالی (83ك) له نیوان حجاج و عبدالرحمن دا, خه لکی عیراق نه یان ده ویست له مه والیه كان بکوژن بویه حجاج ناچار بوو له وولاتی شامه وه سوپا بهینیت تا دژی عبدالرحمن بوه ستن عبدالرحمن ناچار بوو بگه ریته وه بو ناوچه كانى (سجستان و خوراسان و کرمان) به ناوچه ی فارس دا تیپه رى .

عبدالرحمن بزوتنه وه ه که ی ناو چه ی فارس ده ست پی کرد و مه والیه كانى ئه م هه ریمه چوونه ریزی ئه م بزوتنه وه هیه , وهروه ها له ناو چه كانى هه ریمی چیا دا چوونه ریزی بزوتنه وه ه که ی عبدالرحمان, ئه وه ی مسعودی ده لیت ((خه لکی چیا چوونه ریزی بزوتنه وه ه که ی عبدالرحمن کورپی ئه شعه س , ئه مهش پاش ئه وه ی حجاج هه لگه رایه وه ههروه ها له ناو چه كانى (سجستان) مه والیه كانى ئه م ناو چه یه په یوه ندیان پیوه کرد له م باره یه وه ابن خلدون ده لیت: کاتیک

عبدالرحمان چووه ناوچه کانی سبستان سوپای حجاج به دواپه وه بوو تا گه یشته ناوچه ی سابور مه والیه کان لپی کۆبوونه وه .

ئه م هاوکاریه ی مه والیه کان که کوردیش ده گریته وه زیانی زۆر به ناو چه کوردیه کان گه یاندوه چونکه له وکاته حجاج والی عیراق بوو که به سیا سیه تیکی توندو تیژ نا سراوه بۆیه حجاج محمدی کورپی قاسمی داناوه به سهر ناوچه کوردیه کان فه رمانی پنداوه کوشتاری کورده کان (مه والی) بکات .

ههروه ها حجاج هیر شی کرده سه رناو چه کانی ئه هواز که لایه نگرانی ئه شعه سی تیدا بوو, کوشتاریکی زۆری لییان کردوه , پا شانیش هیر شی کردۆته سه ره ری می فارس له سالی (90ک) ژماریه کی زۆری مه والی تیدا بووه .

عبدالرحمن دوا ی شکسته ی نانی چوو ناوچه ی سبستان و په یوه ندی کرد به رتبیل, به لام حجاج نوینه ری خۆی نارده لای رتبیل بۆ ئه وه ی عبدالرحمن تسلیم بکاته وه , به م شیوه یه بزوتنه وه که ی عبدالرحمن کۆتایی به بزوتنه وه که ی هات ناوچه کوردیه کانیش تووشی زیان شه رو شۆری زۆر هاتوون .

رۆلی کورد له بزوتنه وه کانی خه واریج دژ به خه لافه تی ئومه وه ی:

1- بزوتنه وه ی فروه ی کورپی نوفل الاشجعی (38 ک):

پاش ئه وه ی ئیمامه تی به به رژه وه ندی (معاویه ی کورپی سوفیان) ته واو بوو ئه وا فروه ی کورپی نه وفلی الاشجعی به پینچ سه د که سه وه علی وحه سه نی به جیه ی شت پوو ی کرده شاره زوور, له سه ره تادا به ره و بندنجین (مه نده لی), که وته ری دواتر له وپوه چووه (د سکره), پا شان پوو ی کرده هه لوان داگیرکرد دهستی کرد به کۆکردنه وه ی باج و پیتاک له خه لکه که ی به سه ره هاو لانی خۆی دابه شکرد, دواتر له شاره زوور نیشته جی بوو .

پاش ئەوہی حەسەنی کورپی عەلی (ر.خ) وازی لەخەلافەت هینا بۆ معاویەیی کورپی ئەبوسفیان، لەوکاتەدا فروەیی کورپی نەوفل بەلایەنگرانی خۆی ووت: (قد جاء الان مالا شک فیہ، فی سروالی معاویة فجاهدوه)، دواي ئەوہ فروہ بەھیزیکی 1500 کەسی پرووی لەنخیلەیی نزیک کوفە کرد.

وادیارە ژمارەییەکی زۆر لەکوردەکان بەشداریان لەبزوتنەوہکەیی فروہ کردوہ چونکە بەر لەھاتنی بۆ شارەزور ژمارەیان پینچ سەد کەس بوو، بەلام لەکاتی هاتنی بۆ کوفە ژمارەیان گەییشتوئەھەزارو پینچ سەد کەس، ئەمەش بەلگەییە لەسەر بەشداریکردنی کوردەکان لەبزوتنەوہکەیی فروہ کورپی نوفل.

دواي ئەوہ فروہ کۆمەلەکەیی لەنوخیلەدابەزین، ئەوا لەوکاتەمعاویە لەکوفە بوو، دواي لەحەسەنی کورپی عەلی(ر.خ) کرد کوشتاری خەوارییجەکان بگریئە ئەستۆیی خۆی، بەلام حەسەن وەلامی دایەوہ گوئی: ((لو اترکت ان قاتل احدا من ا صلاح اهل قبيله لبدا بقتالك فان ترکتک احد من ا صلاح الامه وحقی دمائها...))، ئەوہبوو معاویە سوپایەکی لەخەلکی شام نارد بۆ شەپرکردن لەگەل فروەیی کورپی نوفل شکان دواي ئەوہ معاویە دواي لەخەلکی کوفە کرد بۆ کوشتاری خەواریجەکان ووتی: ((لا امان لکم عندی ولارزق او تکفون امرهم)) ئەوہ بوو خەلکی کوفە دەرچوون بۆ شەپرکردن بەسەرکردایەتی خالیدی کورپی عروفطە العذری، بەلام فروہ گوئی: ئایا؟ معاویە دوژمنی ئیئەو ئیئەو نیئە؟ داوامان لێ بکەن هەتا بیکوژین، ئەگەر توانیەمان ئەوا دوژمنەکانمان لەکۆلکردونەتەوہ ئەگەریش نەمانتوانی ئەوا ئیئەو لەکۆل ئیئەو بوینەتەوہ، بەلام خەلکی کوفە وازیان نەهینا لەترسی معاویە شەپیان لەگەل کردن، لەئەنجامدا هیزەکەیی فروہ گەرایەوہ بۆ شارەزور، سوپای ئومەوی بەدواي کەوتن لەوئێ لەشارەزور کوشتیان. بەمەش بزوتنەوہکەیی فروەیی کورپی نوفل کۆتایی پئیەت.

2- بزوتنەوہی زیاد کوری فراش العجلی الخارجی (52ک):

زیاد کورپی فراش سه رکردایه تی کۆمه له یه کی ب چوکی خه واریجی ده کرد، له سالی (52ک) له هه ریمی عیراق ده ر چوو، زیاد بن ابی سوپایه کی بو نارد به سه رکردایه تی سعید کورپی حذیفه ی یه مانی ، توانی ژماره یه ک له هاولانی زیاد بن فراش بکوژیته، داوی زیاد ناو چه کانی عیراقی به جیهیشت پووی کرده (ماه).

به لام سه رچاوه کان ئاماژه ی ته واو ناده ن ئایا؟ ئه و ماه چه شاریکه ماه سبزان، ماه البصریه یان ماه کوفه یان ماه دینوهره، دیاره له م بزوتنه وه یه دا کورده کان وه لامدانه وه یان نه بووه، چونکه بزوتنه وه که له لایه ک بو ماویه کی کورت بوو له لایه کی تره وه نازانریته به ته واوه تی هاتوته ناو چه کوردیه کان یان نا...؟

3- بزوتنه وه ی حیان کورپی ضبیان سلمی (58 ک):

حیان السلمی سه رکردایه تی کۆمه لیک له خه واریجه کانی کرد، (یه کیك بوو له وانه ی له نه هروان له دژی عه لی کوری ئه بوتالب (ر.خ) جهنگاو داوی عه لی لئی خووش بوو). له سه ره تادا هاته ره ی* تا کوژرانی عه لی هه ر له ره ی مایه وه داوی گه راپیه وه بو کوفه، له سالی (58ک) سه رکردایه تی کۆمه لیک له خه واریجه کانی کوفه ی کرد له ده سه لاتی خه لافه تی ئومه وی ده ر چوو بوون، داوی له هاوله کانی کرد فه رمان به چاکه بکه ن ودوورکه ونه وه له خراپه، له سه ره تا پووی کرده حه لوان له وئ مایه وه، هه ندیکی تر ئاماژه به وه ده که ن حیان وکۆمه له که ی پوو یان کردوته (بانقیه). له وانه یه له کاتی گه رانه وه ی بو کوفه پووی کردبیتته ئه م شاره چونکه ب انقیه ش لاریکه له ده وره به ری کوفه، داوی گه رانه وه ی حیان بو شاری کوفه هه ر له ویش (59ک) کوژراو کوتایی به بزوتنه وه که ی هاتوه. پی ده چیت کورده کان به شداریان له م بزوتنه وه یه نه کردبیت چونکه هیچ ئاماژه یه ک نیه بو به شداریکردنی کورد له م بزوتنه وه یه ته نیا ئه وه نده هه یه ئه م بزوتنه وه یه هاتوته ناوچه یه کی کوردی بو ئه وه ی لایه نگری په یدا بکات.

4- بزوتنه وهی سالح کوری مسرح التیمی (76ك):

سالح کوری مسرح ته میمی یه کیک بوو له سه رکرده ی خه واریجه کان له سالی (76ك) له ده سه لاتی خه لافه ت دهر چوو، له دژی د جاجی کوری یو سف سه قه فی، هه مان بیرو باوه پری صه فریه کانی* هه بوو، یه که م که س بووه له صفریه کان دهر چوو، وه ئه میری صفریه کان بوو. له روژگاری خه لافه تی عبدالملک کوری مه روان (65-86ك) دهر چوو، چالاکی له ناو چه کانی دارا و مو سلّ و جه زیره ئه نجام ده دا. خه لکی بو بیرو باوه پره که ی بانگ ده کرد، بانگه شه ی جیهادی دهر کرد بو پووبه پووبونه وه ی زولم و زورداری ئومه ویه کان.

سالح و هاو له کانی بو ماوه ی 13 شه و له دارا مانه وه خه لکه که ی ئه وی پنه نایان داوون، به هه مان شیوه ش خه لکی (ن صیبین و سنجار) دالده یان داوون، داوی ئه وه ی بو ئه وی چون ژماره یان 120 که س هه ندیکی تر ده لئین 110 که س ده بوو، له و ماوه یه دا مه روانی کوری محمد والی جه زیره بوو تر سی لی نیه شت بو یه هه ل سا به نارندنی (عدی بن عدی بن عمره) به 1000 هه زار که سه وه داوایی لیکرد ناو چه که به جیبه یلن، به لام سالح و هاو له کانی رازی نه بوون، له ئه نجام شه پیک له نیوانیان پوویدا، خه واریجه کان توانیان پا شه ک شه به هیزه کانی مه روان بکه ن⁽¹⁴⁹⁾، ئه مه ش یه که م هیزی ئومه وه ی بوو ناردرایه سه ر سالح کوری مسرح.

به مجوره ناوچه کوردیه کان ببوو مهیدانی مملانی سی سه ره کی نیوان سوپای ئومه وه ی وخه واریجه کان زوربه ی جاریش له و شه پانه کورده کان توو شی زیانی مادی و مرؤیی بوونه ته وه، چونکه کورده کان وه ک مه والی به شداریان له پیک هاته ی سوپادا کردوه، له لایه کی تره وه ناوچه کانیان تووشی تالان بوته وه.

له سالی (76ك) مه روان کوری محمه د هیزیکی هه زار و پینچ سه د که سی به سه رکردایه تی خالد جزء المسلمی، وه هیزیکی تر هه زار و پینچ سه د که سی به سه رکردایه تی (حارث بن جوعنه بن ربیع

(واتا ژماره ی هیزه که گه ی شه سی هه زار کهس، به لام سالح به مه ی زانی له تر سی ئەم هیزه پوویکرد (ئامد-دیاربکر) ، دیاره خه لکه که ی ئەوی کورد بوونه دالده ی سالح کوپی مه سرخ وهاولانیان داوه، به لام هیزی مه روان هه ر به دوايانه وه بوون، له ئەنجام شه پ وکو شتار له نیوانیان پوویدا، نزیکه ی 30 کهس له هاولانی سالح کوپی مه سرخ کوژرا، 70 که سیش له ئومه ویه کان کوژرا. دواتر سالح وهاوله کانی هه ریمی جه زیره یان جیه شت پوویمان کرده مو سل، پا شانیش به ره و دسکره چوون، کاتی ئەم هه واله گه یشته حاجی کوپی یوسف سه قه فی هیزیکی سی سه د که سی له خه لکی کوفه و خه لکانی تر ئاماده کرد له وانیه کورده کان له تر سی حاجی سه قه فی به شداریان له م هیژدا کردی، ئەم هیزه ش به سه رکردایه تی حارث بن عمر الهمدانی پووی به پووی هیزه که ی سالح بویته وه، به لام سالح و شوینکه وتوانی نه یانتوانی خویمان پابگرن بویه دهر چوون به ره و جه له ولاوخانقین، به لام هیزی ئومه ویه کان به دوايان که وتن، تاوه کو دیه ک پیی ده لین (مدیح) ده که ویته سنوری مو سه وه سالح له م رۆژانه دا ته نیا نه وه دکه سی له گه لدا بوو، ئەمه ش ته نیا زیاتر ئەوانه ی پی شوو بوونه، پیده چیت کورد له م بزوتنه وه یه دا ته نیا دالده ی دابن ریگه یان داون له ناو چه کورده واریه کان بمنینه وه، به مه ش ناو چه کوردیه کان تو شی زه روزیان هاتوون له ئەنجامی شه ری بزوتنه وه که له گه ل ده وله تی ئومه وی.

دواتر سالح و شوین که وتوانی له قه لایه ک گامه رۆدران سالح و ژماره یه ک له شوین که وتوانی کوژران. به لام بزوتنه وه که ی کوژی پی نه هات، به لکو شیبب کوری یه زید دواپی کوژرانی سالح سه رکردایه تی خه واریجه کانی کرد لاینگرانی سالح و ئەوانه ی رزگاریان بوو به یعه تیان پیدا.